

**PALEOGRAFICKÁ ČÍTANKA
MONGOLSKÉHO PÍSMÁ
KLASICKÉHO OBDOBÍ
(17.-20. STOLETÍ)**

Ondřej Srba

jimeslig (жимслэг) – ovocný sad
aγulqai, aγuliqai, uuliqai (аюулхай) – bojácný, bázlivý
niswanis (нясвааняс, нисваанис), skr. *kleša* – poskvrnění, touha
douram=jilaqu, dorumjilaqu (доромжлох) – ponižovat
sögen dayirlaqu (сөөн дайрлах) – tyranizovat, ponižovat

2.4.5. Komentář k Srdečnici Čojdži Odsera - Jirüken-ü tolta-yin tayilburi (Mong. B 16)

I. Pothi, ruský ruční papír bez viditelného vodoznaku. 33 × 9 cm, 20 fol., 30 sloupců na stranu, slovní paginace.

II. Pečlivý rukopis pravděpodobně z první poloviny 19. století psaný bambusovým/rákosovým perem, *kičiyenggüi tig*. V celém rukopise neměnné, drobné, úhledné písmo pravidelných a zcela základních klasických tvarů.

III. *Boγda Chos kyi 'od zer ber jokiyaysan jirüken-ü toltayin tayilburi üsüg-ün qarangγuyis-i arilyaγči oγтарыүйин мани кемегдекү оруşıба* [fol. 1r] („Komentář k Srdečnici sepsané svatým Čojdži Odserem zvaný Nebeská perla [= epiteton slunce] očišťující od zatemnění v písmenech“) je dílem *smon lam rab 'byams pa* Bstan 'dzin grags pa (Danjandayba, Dandzan Dagva), zapisovatelem a zároveň zadavatelem díla byl *Urad-un guuši* Nom-un dalai a *Qaračin guuši* Brtson 'grus rgya mtsho (Cunruijamzo, Džunduj Džamco). Dílo bylo sepsáno v první polovině 18. století. K prvnímu xylografickému vydání došlo v Pekingu, druhé známé vydání pochází z Burjatska. Obě xylografická vydání dodržují specifický systém užívání diakritiky – dvou teček nad *q/k* na rozdíl od později běžnějšího *γ*. Tento systém zapustil v 19. století kořeny v Burjatsku, v Chalše však nikoli, o čemž svědčí i tento rukopis téhož díla, v němž užívá pisař dvou teček nad písmenem *γ* (často také na konci slabiky a v pozici před další souhláskou). Autor rukopisu se snaží v písmu dodržovat (avšak nedůsledně) fonetickou hodnotu písmen *d* a *t*, konkrétně písmeno *d* na začátku slova zapisuje pomocí *kebtege d*, nikoli *bosuy-a t*. *T* uprostřed slova je zapsáno pomocí *bosuy-a t* jen výjimečně.

Faksimili burjatského xylografu, ruský překlad a bohatý komentář viz Балданжапов 1962. Edice textu v mongolském písmu viz *Mongyol kelen-ü sinjilel-ün durasqal bičig* 1983: 1–21. Edici v mongolském písmu a převod do cyrilice s komentářem viz Парва 1957. Podrobná studie o jednotlivých systémech diakritiky v mongolském písmu viz Lubsangdorji 2008. Nejnovější edice obou xylografických verzí s rozbořem Sodubayatur 2014.

Transkripce:

[1v] ketürkei orun-daki amitan-i::
gem-ün ündüsü qoyar tüidker-eče:

tusa-yi sedkikü bülüge: ker=be
 či ese irebesü ber bi olan
 čerig ilegejü amitan-i jobayabasu
 činü sanay-a ülü čilekü ajiyam:
 teyin bögesü irebesü jokiqu
 bayinam kemekü terigüten jarliγ-un
 bičig-yi do rda noyan abču
 [3r] mongγol ulus-un üsüg-yi
 kedergen-ü dürsü-ber inü er-e
 em-e ersü γurban-iyar čingγ-a
 kiged köndei ba saγaramaγ γurban-i=
 yar jokiyaysan bolai: ...

Překlad: Maňdžušrí, nepřetržitě vymaňující bytosti v celém světě ze dvou úskalí kořene zla, rač mě obdařit nejvyšší moudrostí. Jediná matko zvítězivších, Sarasvatí, přidej vynikající rozum učencům vnitřním i vnějším (tj. buddhistům i heretikům), a rač mě, nezdolná Ochin tengri, uchopit [do svých rukou]. Kniha Srdeční aorta, učení o mongolských písmenech, sepsaná největším světcem Čojdži Odserem (Chos skyi 'od zer), má tři části: o době vzniku [mongolského písma], klasifikace písmen, klasifikace elementů. První část [obsahuje] tři oddíly: o době, kdy se v Mongolsku objevil buddhismus, o jeho rozšíření v Mongolsku a o překladu [buddhistických] textů do mongolštiny (dosl. mongolského písma). První oddíl: Svätý Čingischán vyslal posla k lamovi Dževdzun Sodnom-cemo (Rje btsun bsod nams rtse mo) s rozkazem: „Staň se mi lamou dohlédajícím na můj současný a budoucí život a já coby patron Nauky budu držet v harmonii světskou vládu a náboženství.“ A proto veškeré mnišstvo v Tibetu osvobodil od daní. Dževdzun Sodnom-cemo odpověděl: „Vynasnažím se podle svých schopností naplnit tvůj příkaz.“ Ačkoli se tehdy [buddhistické] náboženství v Mongolsku nerozšířilo, objevila se úcta k němu. Druhá kapitola sestává ze dvou oddílů: Jaký měli vztah k [Nauce] v době Mōngke chána a jaký k ní měli vztah v době Chubilaj Sečen chána. První oddíl: V době vlády Mōngke chána na pozvání přišli z Tibetu lama Garma Dujsum Džinba [Karma dus gsum mkhyen pa] a další. [Chán] jej učinil rádcem ve věcech nauky a sladil světskou vládu a náboženství. Přesto se ještě za jeho vlády knihy v mongolském jazyce neobjevily. Druhý oddíl: V době vlády Chubilaj Sečen chána, ačkoli Garma Dujsum Džinba projevoval své nadpřirozené schopnosti, chán a lama se neshodovali ve svých náhledech na živé bytosti a proto nenavázali vztah lamy a jeho patrona. Později šestý mladší bratr Chubilaj Sečen chána jménem Dorda a sedmý mladší bratr jménem Godan poslechli radu své matky královny a se všemi svými poddanými se usadili v Sir-a tala, severovýchodně (=severozápadně) od Si-ningu. Ovládli tam místo zvané Liang-čung, uvnitř

Dlouhé zdi, dnes nazývané Liang-čou. Tehdy se Godan a Dorda uradili: „Slyšeli jsme, že nás děd svatý Čingis ve své době učinil na dálku svým učitelem sakjaského lamu Dževdzun Sodnom-cemo.¹⁰⁸ Nyní se jeho vnuk Sakja pandita Gungádžalcan odebral do Země středu – Indie, kde v náboženských disputacích s podivuhodnými pándity z řad heretiků přemohl heretiky ve čtyřech naukách. Poté odešel do Tibetu a stal se tam slavným.“ Dorda vypravil vojsko, aby jej přivedl, a Godan [Sakja panditovi poslal] příkaz: „Lamo pándito, jen neříkej: ‚Nepřijdu, protože jsem stár.‘ Pamatuj, že vy svatí přece myslíte zejména na prospěch Nauky a živých bytostí. Kdybys ses přece rozhodl nepřijít, vyšlu množství vojska a způsobím lidem utrpení; cožpak by ses tím netrápil? Proto musíš přijít.“ Nojon Dorda se s tímto dopisem odebral do Sakji a dopis Sakja panditovi předal. Ten se velice zaradoval a pomyslel si: „Toto je doba, kterou předpověděl svatý Sodnom-cemo,“ a slíbil, že se [k Mongolům] vydá. To Sodnom-cemovo proroctví znělo: „V budoucnosti přijde od východu zbožný ochránce v jestřábí čapce (tj. se špičatým koncem) a v botách [zakončených] do prasečího rypáku. Pokud jej tehdy budeš bez meškání následovat, přinese to velký užitek náboženství a živým bytostem.“ [Sakja pandita] se tedy vydal na cestu a když přišel do Liang-čou, nojon Godan se velice zaradoval, hostil jej a prokazoval mu pocty. Přijal [od Sakja pandity] zasvěcení do učení Hevadžra a uvedení do prostředků tajných tanter. Sakja pandita v tom místě pilně působil ku prospěchu živých bytostí po sedm let. Po tuto dobu Sakja pandita přemýšlel, [zavedením] jakého písma by Mongolům prospěl. V noci se pohroužil do meditace a nazítří ráno se mu ukázalo znamení: Přišla jakási žena nesoucí na ramenou tyč se zářezy na vydělávání kůží a poklonila se mu. Na základě tohoto znamení vytvořil mongolská písmena napodobením tvarů škrabky a [rozdělil je] na mužské, ženské a obojetné, silné, slabé a neutrální.¹⁰⁹ ...

¹⁰⁸ Variantní překlad: „navázal na dálku vztahy se sakjaským lamou Dževdzun Sodnom-cemo.“

¹⁰⁹ Jakkoli Mongolové tradici, že Sakja pandita sám vytvořil mongolské písmo inspirován zuby a zářezy škrabky na vydělávání kůží, chápali doslovně, doc. J. Lubsangdorji (*ústní konzultace*) poukazuje i na možný metaforický výklad. Tak jako škrabka na vydělávání kůže dřívě tvrdou kůží oddělením zaschlých zbytků masa a tuku změkčuje, tak také bude Buddhova nauka zvěstovaná prostřednictvím mongolského písma Mongoly mající dosud „tvrdou“ povahu obměkčovat a činit mírnými a dobrodušnými. Tento výklad nemusí nutně předpokládat, že Sakja pandita mongolské písmo osobně vytvořil, ale na základě rozpoznání znamení usoudil, že pro buddhistickou misi mezi Mongoly poslouží nejlépe ujuguro-mongolské písmo, které již z dřívější doby užívají. Je třeba si přitom uvědomit, že v Centrální Asii a na Dálném východě se vždy více vnímaly rozdíly mezi písemnými systémy než mezi jednotlivými jazyky. To znamená, že rozhodnutí Sakja pandity pro ujuguro-mongolské písmo, jakkoli je podání *Jirüken-ü tolta-yin tayilburi* apokryfní, znamenalo uznání formativního vlivu ujugurského buddhismu na mongolský buddhismus. Z historických dokladů víme, že však právě Sakja panditův nástupce Pagva se pokusil o založení jiné mongolské literární buddhistické tradice za použití kvadratického písma.